

A jurisztokrácia aggálya és az ellentmondások feloldása

Valóban terjedőben a jurisztokrácia uralma a demokrácia felett? Tényleg egyesek szubjektív álláspontja felülírja a népszuverenitást megtestesítő parlament döntéseit? Vagy már az előbbi feltételezés is sérti az alkotmányos jogállam szent elveit? A válasz rendkívül összetett. Induljunk ki Pokol Béla rétegelméletéből!

Különbséget kell tennünk a jurisztokrácia hazai és nemzetközi manifesztációja között. Ki kell emelnünk továbbá, hogy e szakmai vitában a jogvédelem és alkotmánybíráskodás vadhajtásairól elmélkedünk, ez semmilyen józan szakmai felfogás szerint nem kérdőjelezheti meg a fentiek saját medrükben maradó megkérdőjelezhetetlen értékeit.

A közbeszédben a demokrácia fogalma szorosan összefügg az alkotmányossággal és a hatalommegosztással, noha rendkívül érdekes, miszerint egyes értelmezések szerint a kettő között ellentmondás feszül. Vagyis az alkotmányosság és hatalommegosztás egyes intézményei antidemokratikusak. (Például a demokratikus többség által választott parlamentet egy testület az alapjogok védelme érdekében felülbírálja.) Ezen fogalmi ellentmondások azonban koherens értelmezéssel feloldhatóak. Az előbbi fogalmakat („önmeghatározó normákat”) egymásra és az emberi méltóság alapértékére tekintettel kell interpretálni.²

Előrebocsátom, hogy rendkívül éles választóvonalat volna célszerű húzni a jogszerűségi és célszerűségi döntések közé, már amennyire a gyakorlatban ez lehetséges.

A jog egyik elsőrendű feladata a társadalom életben maradásának (és fejlődésének) védelme. Minden hatalom a néptől ered; a hatalmat egyedül a népszuverenitás legitimálhatja. A társadalom fennállása szempontjából célszerű döntéseket a népnek kell meghoznia. (Vagy talán helyesebb a „választópolgárok” kifejezés használata.) A társadalomnak nevezhető emberi közösség ókori kikristályosodása szempontjából alapvető jelentősége volt a jognak, mely nélkül nem is beszélhetnénk a szó klasszikus értelmében vett államról. A jog rendszere nélkül nem létezhetne az emberiség. A jognak, mint a társadalom alrendszerének ellentmondás-mentessége alapvető jelentőségű, ennek előmozdítása pedig lehetetlen a sajátos személyi állomány, vagyis a jogászság nélkül.³ Az is meghatározó tud lenni, hogy a jogászság milyen egyetemi képzésben szocializálódik.⁴ Ez a személyi állomány természetesen elsősorban a jogalkalmazásban, igazságszolgáltatásban dominál, de a helyes szemlélet szerint helyet kap a jogszabályok előkészítésében is. (Természetesen rendkívül szélsőségesen kiterjesztő értelemben, de az igazságszolgáltatás is jurisztokrácia⁵.) A jogszabályok legitimációja viszont kizárólag a parlament (vagy egyéb államhatalmi szerv) feladata. *Komolyan felvetődő elvi aggály, ha a legitimációval nem rendelkező törvényelőkészítők*

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, KRE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék. E-mail: cservak.csaba@kre.hu

² Ld. TÓTH Gábor Attila: Túl a szövegen – értekezés a magyar alkotmányról, Osiris, 2009. Budapest, 142–146. o.

³ Ld. többek között POKOL Béla: *Jogászság és jogrendszer*, Magyar Jog 1990/11.

⁴ Érdekes egyébként, hogy a meglehetősen aktivista amerikai jogalkalmazás ellenére az USA-ban a jogászképzés inkább gyakorlat-orientált. (Lehetséges, hogy elvontabb, elméletibb, filozófia-centrikus képzés esetén még aktivistább lenne a domináns bírói felfogás? A tudományos hozzáállás a „de lege ferenda” világába sodorhatja a jogászi attitűdöt.) A német jogászképzésben a tudomány és a gyakorlat összefonódását figyelhetjük meg. A jogászképzésről ld. NAGY Zsolt: *Korunk jogászképzési rendszerei*, Jogelméleti szemle, 2005/1. sz.

⁵ Persze a (jogértelmező helyett) jogalkotó precedensek az angolszász jogban szintén minősíthetők pejoratívan jurisztokráciának. Bár az USA egyes tagállamaiban a nép által választott bírák kétségtelenül jelentős legitimációval rendelkeznek. Bár „a” bíróság nevében döntő bíró vagy bírói tanács sem bír akkora legitimációval, mint a törvényhozó testület. Ld. BADÓ Attila: A bírák kiválasztása, a tisztességes eljárás és politika. A pártatlanság megdönthető vételeme, In. (szerk.): BADÓ Attila: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011., 50. o.

eltérnek a törvényhozók jogalkotási szándékaitól. Kevesebbet beszélünk erről, de ez lehet igazán a diszfunkcionális jurisztokrácia. Egy több száz paragrafusból álló jogszabály esetében ugyanis a parlament csak legitimál, de facto jogalkotónak az apparátust tekinthetjük. Illúzió lenne azt vélelmeznünk, hogy minden képviselő az összes "általa megalkotott" norma tudatában van...

A demokratikus állam vezérelve a hatalommegosztás. Ennek jegyében a jogalkotás a parlament, a jogalkalmazás az igazságszolgáltatás feladata. (További elméleti vitára adhat alapot, hogy a jogalkalmazás/jogértelmezés és az alkotmányértelmezés mennyiben szinonim fogalmak.)

A fent említett alapvetés szerint a jog négy rétegből áll. Ezek: az írott jogszabályok szövegrétege, a bírói jog rétege, a jogdogmatika/jogtudomány rétege, valamint az alkotmányos alapjogok rétege.⁶ Mint ahogy létezik formális és materiális, külső és belső jogforrás, úgy magam javaslom a jog rétegei kapcsán is megkülönböztetni a jog külső és belső rétegeit. Előbbiekből lehet megismerni a jogot, utóbbiaktól pedig származik. Így a jogszabályszövegeknek megfelelő belső réteg a jogalkotó szerv (parlament, kormány vagy önkormányzat), a bírói jog rétegénél természetesen a bíróságok (élükön az adott ország legfelsőbb bíróságával), a jogdogmatika belső párja a tudomány, az egyetemi tanszékekkel, kutatóműhelyekkel, akadémiákkal. Mint ahogy azonban a jogalkotás és jogalkalmazás ellentmondás-mentessé tehető, úgy a jogdogmatika esetében ez összetettebb. A jogszabályból fehéren-feketén megállapítható, hogy a parlament mit döntött. (Persze léteznek sajnos nem egyértelmű jogszabályok, továbbá helytelen jogszabályok, de ezek – a megsemmisítésükig legalábbis – érvényesek maradnak.) A bíróságok ítélkezési gyakorlata lehet nagyon eltérő, de ezt az adott ország legfőbb bírói fórumának jogegységesítő gyakorlata – így hazánkban a Kúria jogegységi határozata – egyértelműsítheti.

Lehet-e ennyire egyértelmű a jogdogmatika rétege? Efölött a jogászság sajátos személyi állománya diszponál. Álláspontom szerint kiemelendő, hogy csak azon elméleteket tekinthetjük a jogdogmatikai réteg egyértelmű részeinek, melyek a szakma körében konszenzust élveznek. Ezek kristálytisztá megítélése azonban nem egyszerű. Mindenesetre azon dogmatikai tézisek, melyek egy ellentétes irányzat alpból megkérdőjeleznek, nem tekinthetők „a” jogdogmatikai rétegnek.

A jog rétegei tekintetében saját megközelítésem szerint elkülöníthetnénk jogalkotási és jogértelmezési rétegeket. Mivel azonban minden rétegnek – helyesen vagy helytelenül akár – lehetnek előbbi és utóbbi funkciói is, hasznosabb, ha mind a négy réteg vonatkozásában elkülönítünk jogalkotási és jogértelmezési szelvényeket is. (Tehát összességében nyolc szelvényről beszélhetünk.)

A jog szövegrétegének természetesen elsődleges a jogalkotási funkciója.⁷ Ismerünk ugyan jogalkotói jogértelmezést, különböző jogértelmezési szempontok jogszabályba illesztését, azonban a hatalommegosztás jegyében a konkrét jogalkalmazás (és ekképp a jogértelmezés is) már a hatóság vagy bíróság hatásköre, így lényegében nem a jogalkotó szerv saját jogértelmezéséről beszélhetünk, hanem inkább a jogalkalmazó szerv jogalkotói behatárolásáról. (A parlament azonban, mint jogalkotó szerv, a törvénytől eltérő aktusokban

⁶ A teljesség igénye nélkül, pl. POKOL Béla: *Jogelmélet*, Századvég, Budapest, 2005. 19–37. o.

⁷ A jogalkotás és a jogalkalmazás összefonódásáról és fogalmi elválaszthatóságáról ld. KASZÁS Ágnes: A jogalkotó és jogalkalmazó viszonyának egyes elméleti és összehasonlító jogi kérdései az Európai Unió Bírósága ítélkezési gyakorlatának tükrében különös tekintettel a villamosenergia-szektorra. Doktori értekezés. (különösen 49–54. o.) <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Kasz%C3%A1s%20%C3%81gnes%20PhD.pdf>
Letöltés időpontja: 2015. november 11.

(Az, hogy ki végzi a jogértelmezést, nem összekeverendő azzal, hogy milyen módszert alkalmaz a jogalkalmazó. A jogalkotó által eleve meghatározott jogértelmezési módszer a Pokol Béla által meghatározott 12-es modellben leginkább a jogalkotó szándéka, illetve a jogelvek szerinti értelmezésnek felel meg. ld. POKOL, 2005. 218–231. o.

hoz egyedi ügyekben is határozatokat, tehát ellátja a jogszabályok konkrét értelmezésének és alkalmazásának feladatát.) *A bírói jog rétege – legalábbis a kontinentális jogrendszerekben – viszont elsősorban jogértelmezési jellegű. „Praetor ius facere non potest” – hangzott már a római jogban is.*

A jogdogmatika rétegének manifesztációja csak egyes eltorzult irányzatok⁸ esetében jelentheti új jog alkotását, leginkább jogértelmező jellegű, ekképp szervesen összefonódik a bírói jog rétegével. Egyrészt a jogdogmatika alapvető téziseit a bírói jog is forrásként használja, másrészt jelentős részben a bírósági gyakorlatot dolgozza fel a jogi szakirodalom, tehát kölcsönhatásról beszélhetünk.

Az alkotmányos alapjogok rétege a legvitatottabb. Eleve felvetődik, hogy e réteg esetében lehet leginkább átlopakodni a „de lege lata” rendszeréből a „de lege ferenda” világába.⁹ A jogdogmatika rétege nem kikényszeríthető. Szándékosan nem használjuk a „nem kötelező” fordulatot, mert jogállamban elképzelhetetlen, hogy a jogdogmatika legfontosabb tanításaitól eltérjen akár a bíróság is. Más kérdés, hogy mit tekintünk konszenzust jelentő legfontosabb tanításnak...Az alapjogok azonban mintegy – az Alkotmánybíróság normakontrollja és alkotmányjogi panaszra irányuló eljárása révén – kikényszeríthetőek. Ehelyütt kell azonban feltennünk a kérdést: pontosan mit tekintünk alapjogi rétegnek? Csupán a lakonikus nyelvi fordulatot: „mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez”? Vagy ennek törvényi részletezését? Győrfi Tamás álláspontja szerint az alapjogok, amennyiben azok törvények fejtik ki részletesen, akkor lényegében már a jog szövegrétegéhez sorolhatók.¹⁰ Álláspontom szerint a helyes megközelítés, hogy az alkotmányos alapjogok rétegének az arra hivatott szervek – különösen az Alkotmánybíróság – kibontó magyarázatát, a későbbiekre irányadó általános értelmezését tekintjük.

Mint már korábbi tanulmányaimban¹¹ kis kifejtettem: szinte létezik egy közötes réteg a jogdogmatika és az alkotmányos alapjogok rétege között, melyek között elmosódnak a határok.¹² Előbbinél hiányzik sokszor a rendszerszerű zártság és az ellentmondás-mentesség, utóbbinál a kikényszeríthetőség. A közötes réteg esetében álláspontom szerint a kötelező erővel nem (egyértelműen) rendelkező alapjogi réteg alkotására hivatott szervek megkísérlik a jogdogmatika „összecsiszolt fogalmi piramisára” hasonlító szintűen kikristályosított alapjogi dogmatika kialakítását¹³, és így szakmai tekintélyuralmi jelleggel mintegy kötelezőnek beállítani rétegüket¹⁴.

⁸ GYŐRFI Tamás: *A többrétegű jog koncepciója*, Miskolci jogi szemle, 2. évf. 2. sz. / 2007., 133. o.

⁹ ld. erről pl. POKOL 2005. 95. o.

¹⁰ GYŐRFI i.m. 128. o. Utal arra is, hogy gyakorlati kifejtésük pedig a bírói joggal esik egy tekintet alá. Ez egyébként a decentralizált alkotmánybíráskodású országokban talán elfogadható is lehet, azonban a centralizált rendszerben indokolt a külön réteggént való elválasztás. Az alkotmányjogi panasz kiszélesítésével inkább az fog felvetődni, hogy az Alkotmánybíróság nem törhet-e az egész jogrendszer alkotmányjogiasítására, tehát például a polgári jogi ítéletek „alkotmányos polgári jog” szerinti konzekvens felülbírlására. Ez nyilván függni fog az egyes alkotmánybírák képzettségétől, érdeklődési területétől, attitűdjétől. És mint szociológiai értelemben tudjuk jól, fokozottan függhet az előadó személyétől.

¹¹ CSERVÁK Csaba: *A jogdogmatika és alkotmányos alapjogok közötti réteg képződése*, Jogelméleti Szemle, 2014/2. szám

¹² GYŐRFI álláspontja, hogy az összes rétegnek van dogmatikája, tehát nem feltétlenül indokolt ennek külön réteggént történő feltüntetése. (i.m. 127. o.) Magam inkább úgy közelítem meg, mint fentebb már utaltam rá, hogy az összes réteg összefügg.

¹³ Tegyük hozzá, hogy a túlzottan absztrakt, átmoralizált és átpolitizált alapjogi réteg esetében kifejezetten üdvözlendő volna, ha egyre inkább, szerves fejlődés által kikristályosodna egy konszenzust élvező dogmatikai zártság.

¹⁴ Legtipikusabb esete ennek az ún. „Láthatatlan Alkotmány”, melyet Sólyom László neve fémjelez. Eszerint az alapjogok is egy olyan koherens rendszert alkotnak, melyek az Alkotmányban szövegszerűen nem szereplő összefüggéseket is hordoznak. Különösen alkalmas erre az emberi méltósághoz való jog. Azt azonban hozzá kell tennünk, hogy a kérdéses elmélet a jogállami átmenet idején, a demokratikusan megalkotott jogszabályok hiányossága, illetőleg az állampolgárok jogtudatának elsorvasztottsága miatt a jelenleginél jóval védhetőbb volt.

Felhívom a figyelmet a két kérdéses réteg közötti további „átjárásra”. Ami például egy másik országban alkotmányos vagy törvényi szabály, vagy akár adott államban korábban hatályban volt és konkrét szabállyal kifejezetten nem hatálytalanított norma, az fokozottan jöhet számításba a jogdogmatika rétegén belül. Például, ha egy kérdés esetében joghézag áll fenn, adott aspektus nincs (egyértelműen) szabályozva, ott analógiaként szóba jöhet egy más térben és időben kötelező szabályként létező megoldás alkalmazása.¹⁵

Az ombudsmani típusú szervek kiemelt sajátossága, hogy hatósági határozatnak nem minősülő aktusaik csupán ajánlás-jellegűek. Minél tekintélyesebb személy a tisztség viselője, illetve konkrét betöltője minél képzetesebb szakember, annál kevésbé lehet csupán „egyik” álláspontnak titulálva figyelmen kívül hagyni jogértelmezését. A jogalkalmazóknak pedig – egyéb zsinórmérték hiányában – ildomos követniük az ilyen interpretációkat.¹⁶ Az aggályok akkor merülnek fel, ha más, adott ügyben konkrét hatáskörrel rendelkező szervvel, akár a jogalkotóval szemben konkuráló jogértelmezésként lép fel a szóban forgó réteg. Különösen pedig az a problematikus, ha nem is jogértelmező, hanem jogalkotó szelvény jelenik meg. Magam a „hivatalos rangra emelt jogdogmatika” névvel tudnám legtalálébban illetni az ilyen jellegű ajánlásokat.¹⁷

Témánk kapcsán is szóba kell hoznunk a kérdést: mi a kötelező az AB-határozatokból? Pusztán a rendelkező rész lakonikus mondatai? Ezen túlzottan szűkítő értelmezés jelentősen súlytalanítaná az AB alapjog-értelmezési hatáskörét. Vagy az indokolások teljes egészében? Ezek azonban nagyon vegyes anyagot fognak össze. Például itt szerepelnek a szóban forgó ügyeket összefüggéseiben érintő jogszabályok paragrafusai. Amennyiben ezeket mind kötelezőnek tekinthetnénk, úgy lényegében az AB értelmezési gyakorlatoként precedens-erővel rendelkeznenek, és más jogszabályok fölé kerülnének a határozat indoklásába beoázott normák. (Nem egyszer előfordult, hogy korábbi AB-határozatok terjengős indoklásának irreleváns részeire hivatkoztak később merőben más ügyekben.) Varga Zs. András veti fel költői kérdésként (deklaráltan a sommás válasz megadásától elzárkózva), hogy az AB határozatainak vajon melyik az erga omnes mindenkire kötelező ratio decidendi, és melyik a „kevésbé kötelező” obiter dictum.¹⁸ Álláspontom szerint ennek eldöntését tényleg nem szerencsés a tudományra bízni, célszerű volna jogszabályilag rendezni. (Mondjuk az AB határozatokból az indokolás elnevezésű szerkezeti egység két részre bontásával. Az egyikben lennének az idézett jogszabályok, melyek így nem lennének az AB által quasi alkotmányos rangra emelve.)

(ld. különösen a 8/1990. AB határozatot, ill. Sólyom László párhuzamos indoklását a 23/1990. AB határozat kapcsán.)

¹⁵ Persze az analógia hagyományos korlátaival megszorítva. Hozzátehetjük, hogy – a fentiek szerint – inkább jogértelmezési, mintsem jogalkotási szelvényként. (Klasszikusan a Zweigert-Kötz szerzőpáros nyomán terjedt el – a svájci Ptk. kapcsán – a gondolat, hogy a bíró – ha semmiféle szabályt nem talál a kérdés megoldására, akkor akár külföldi hatályos szabályt is zsinórmértéknek tekinthet. Ld.: ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts I. (Grundlagen), J.C.B Mohr, Tübingen, 1971., különösen 25–30. o.)

¹⁶ Sajátos volt korábban az Országos Választási Bizottság jogértelmezésének jogi/hatósági jellege. Korábban az e szerepet betöltött állásfoglalás kötelező erejéről megoszlottak a vélemények. Az új Ve. ezt a kérdést tisztázta: a jogutód Nemzeti Választási Bizottság iránymutatás elnevezésű jogértelmezése nem kötelező. (A gyakorlat kérdése lesz, mennyire fogják így követni a választási szervek. Mindenesetre az alsóbb szintű választási bizottságoknak az elvi értelmezést az azzal párhuzamosan felmerülő konkrét ügyek jogorvoslata miatt célszerű lesz zsinórmértéknek tekinteniük. Ld. 1997. évi C. törvény, illetőleg a 2013. évi XXXVI. törvény.)

¹⁷ A jogdogmatika rétegének alakító az egyetemi jogászprofesszorok, kutatók. Egyik tudós véleményével szemben állhat azonban egy másik tekintélyes tudós véleménye. Különös tekintélyt biztosít azonban (és most a jogdogmatika oldaláról közelítem meg) egy tudományos véleménynek, ha szerzője kifejezetten az adott témával foglalkozó tisztségviselő. Különösen igaz ez például az ombudsmanra. (A másik oldalról megközelítve: egy „félhivatalos” vélemény sokkal fajsúlyosabb, ha kibocsátója mellesleg a téma szakavatott tudósa.)

¹⁸ VARGA ZS. András: *Ombudsmanok Magyarországon*, Rejtjel Kiadó, 2004. Budapest, 79. o.

Ugyanerre hívja fel a figyelmet Pokol Béla is. Élesen elkülönítené a határozatok indokolásában az elvi jellegű Alaptörvény-értelmezéseket a többi résztől, és a szerkezeti elkülönítés mellett külön szavazást is követelne meg azokról.¹⁹

Leegyszerűsítve úgy sommázzhatjuk, a testület határozatai, ha nem is az alapjogok, de a jogdogmatika, a jogtudomány rétegének részévé válnak. Főképp az olyan elvont, hatalmas történelmi fejlődésen keresztülment és a szakma körében evidenciát képező fogalmak minimális kritériumai tekintetében, mint mondjuk a jogállamiság és a demokrácia.

Azon viszont érdemes elgondolkodni, hogy egy akár egyetlen fős többséggel eldöntött ügyben lehet, hogy a szoros szavazással kimondott álláspont meghatározó tananyagga emelkedhet, míg a különvélemények legfőbb jogirodalmi érdekességnek számítanak. Ad absurdum egy vokson múlik a kimenetele, miszerint nem a különvélemény lesz a történelmi alapvetés, hanem a többségi döntés. Tudjuk azonban, sok különvélemény (vagy párhuzamos indokolás) került be szinte alaptézisként a szakirodalomba, jelentve sokaknak hivatkozási forrást. Valószínűleg így lesz ez a korábbi Alkotmány alapján született, és az Alaptörvény hatályba lépését követően nem automatikus hivatkozási forrásnak számító határozatokkal is. A legnagyobb aggályt e tárgykörben az jelenthette, ha az Alkotmánybíróság a régi Alkotmány alapján született döntéseket precedensnek tekintve, az Alaptörvény szerint még el nem bírált ügyeket res iudicatának minősített, érdemben nem is foglalkozva azokkal.²⁰

Az elmélet keletkezésekor még nem volt indokolt, napjainkra azonban lassan éretté válik a helyzet, hogy felvessük a kérdést: a nemzetközi jog tekinthető-e ötödik rétegnek?

„A nemzetközi jogban nem létezik a központosított törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom sem. A törvényhozás az egyes államok kezében van, melyek maguk is formálói a nemzetközi jog normáinak, vagy közvetlenül, nemzetközi szerződésekkel vagy a nemzetközi szokásjoggal, vagy közvetve, a nemzetközi szervezetek jogilag kötelező érvényű döntéseinek útján. A kötelezettségek végrehajtása is elsősorban a nemzetközi jog alanyainak ügye, és egyénileg vagy kollektíve valósulhat meg...

A másik, időnként felvetődő alapkérdés, hogy a nemzetközi jog egyáltalán jognak tekinthető-e? ...A nemzetközi jog minden egyéb kapcsolatait elrendező alapkategória az államok szuverenitása.”²¹

Párhuzamos lehetőség, hogy a jog négy rétegének érvényesüléséről beszéljünk, hazai és nemzetközi jogi relációban külön-külön.²² Leginkább a jogdogmatika rétege lehet nemzetközi jellegű, már csak azért is, mert itt alapfeltétel a nemzeti szuverenitással járó kikényszeríthetőség. A jogtudomány egyetemes, persze lehetnek annak nemzeti sajátosságai. „A jogösszehasonlítás ma már a jogtudományi problémák nemzetközi terjedelmű megvitatását, a kis eltérések helyett a nagy hasonlóságok észrevételét és így az egységes igazságszeme létezésébe vetett hit elmélyítését jelenti.”²³ A nemzetközi szervezetek mögött lévő jogtudomány célul tűzheti a jogállamiság legalapvetőbb intézményeinek elvi kidolgozását, azonban erősen aggályos, ha „kivülállóként” próbál megítélni izoláltan kiemelt

¹⁹ POKOL 2014., 41. o.

²⁰ Itt minden szónak jelentősége van, a kérdéskör nagyon összetett. A probléma akkor éles, ha az AB erre hivatkozva nem foglalkozik ügyekkel, nem pedig akkor, amikor – mozgástér lévén – figyelembe veszi a hagyományos gyakorlatot. A régi AB-határozatok dogmatikai továbbéléséről ld. CSERVÁK Csaba: *Az ombudsmantól az Alkotmánybíróságig – Az alapvető jogok védelmének rendszere*, Budapest, Licium-Art, 2013. Debrecen, 210–215. o.

²¹ Danilo TÜRK: *A nemzetközi jog alapjai*, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2009. Szeged, fordította: Gállos Orsolya, 7-9. o.

²² Lényegében a nemzetközi szerződések szövegei, a nemzetközi joginak minősülő bíróságok határozatai, a nemzetközi viszonylatban általánosan elfogadott jogelméletek, valamint a nemzetközi egyezményekben szavatolt alapjogok/emberi jogok jelentik a négy réteget.

²³ ZWEIGERT, Konrad-KÖTZ, Hein: *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*. Tübingen, 1996. Bevezetés a jogösszehasonlításba, 29–30. o.

normákat, mert az egész jogi környezetet a maga teljességében csak az egyes hazai szakemberek ismerhetik.²⁴ E probléma alpból kérdőjelezi meg jogi részletkérdések nemzetközi pellengérré állítását, mindazonáltal nem teszi feleslegessé a külhoni tapasztalatokból fakadó jószándékú tanácsadást.

A diktatúrába hajló államok kapcsán – e sorok írójának véleménye szerint – lehet pozitív hatása annak, hogy az univerzális jogtudomány nyomást gyakorol a jogállamiság védelme érdekében.²⁵ Ez viszont csak a szakma egyértelmű álláspontja mentén történhet. Hozzátehetjük továbbá, hogy az ilyen államokban nem érvényesül a népszuverenitás, így a népakaratot felülíró jurisztokráciáról fogalmilag kizárt beszélünk. Persze annak aggályát is meg kell említenünk, hogy a világpolitikában az ellenfelek előszeretettel bélyegzik egymás államát sommásan diktatúrának.

Gondot okozhat a gyakorlatban, hogy a szuverén államok által ratifikált egyes nemzetközi szerződések az államok közötti legkisebb közös többszöröst rendezik. Ezen egyezmények azonban – amennyiben nagyon absztraktak – a különböző államokban sokféle értelmezésnek nyithatnak teret. Az értelmezésre hivatott nemzetközi fórumok kiterjesztő gyakorlata így a hazai jogalkalmazói gyakorlat fölé emelkedhet; felhatalmazás és legitimáció nélkül. Nem beszélve arról, hogy minden alanyi jognak – két vagy három közvetettséggel – van alapjogi vetülete, így a fent említett fórumok az egyes nemzeti bíróságokat is uralhatják. Ez persze csak diszfunkcionálisan kiterjesztő értelmezés esetén áll fenn. A szuverenitás klasszikus fogalmával semmiképpen nem fér össze a hazai jogalkalmazókra kötelező, nemzetközi szervezetek általi jogértelmezés, mindazonáltal hozzá kell tennünk, hogy a szuverenitás fogalma jóval összetettebbé vált²⁶ az elmúlt időkben a tudományos gondolkodásban, például egyfajta oxymoronként „nemzetközi szuverenéről”²⁷ is szó esik már. Ennek kapcsán kell rámutatnunk Pokol Béla jelen vitát alapjaiban érintő közelmúltbeli kutatásaira, miszerint a belső jogrendbe iktatott nemzetközi egyezmények ugyan kötelezőek hazánkban, ám az egyes (félhivatalos) szervezetek jogértelmezése – bár néha ekként tüntetik fel azt – semmiképp nem írhatja felül a hatáskörrel rendelkező hazai szervek – különösen az Alkotmánybíróság – jogértelmezését.²⁸

Álláspontom szerint a tanácsadó jellegű nemzetközi alapjogvédő intézmények – mint például a Velencei Bizottság – állásfoglalásai legitimáció hiányában nem az alapjogok, hanem a jogdogmatika rétegébe sorolhatóak. Legalább is abban az esetben, ha ezek a vélemények az egyetemes jogtudomány konszenzust élvező téziseit tükrözik.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a hatalommegosztásban érvényesülő egyensúlyt veszélyeztetheti, hogy a parlamentnél egyébként gyengébb legitimációjú, hagyományos bíróságok kezébe kerül az igazságszolgáltatás mellett a normakontroll funkciója is; sőt, quasi a jog értelmezőiből a jog alkotóivá válnak. (Ez tehát a decentralizált rendszer mellézköngéje.)

A népakaratot megtestesítő parlament alkotmánybírósági felülbíralata aspektusából nem elhanyagolható kérdés, hogy a parlament valóban a népakaratot testesíti-e meg. Ez

²⁴ Egyik ország jogának szolgálai, mechanikus átvétele sem működhet automatikusan egy másik államban. Vö. ezt a jogátvitel, jogátvitel, jogkölcsonzés fogalmával ld. VARGA Csaba: *Jogfilozófia az ezredfordulón*, Szent István Társulat, 2004. Budapest, 69–97. o.

²⁵ Pokol Béla is utal vitaindító cikkében az amerikai fogolytáborok visszasságainak és egyéb ügyeknek karakán, objektív bírálatára, pl. a Velencei Bizottság részéről. Ld. például *Alexander J. LEONE: Compliance with New International Law: A Study of Venice Commission Opinion No. 363/2005 on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners*. The Geo. Wash. Int'l Law Review. (Vol. 41.) 2009. 299–326.p.

²⁶ BLUTMAN László: *Milyen feltételekkel beszélhetünk értelmesen a szuverenitásról?* In. (szerk.): TAKÁCS Péter: *Az állam szuverenitása*, Gondolat Kiadó, 2015. Budapest–Győr, különösen 122. o.

²⁷ BIHARI Mihály: *A modern szuverenitás elméleti alapjai*, In. (szerk.): TAKÁCS Péter: *Az állam szuverenitása*, Gondolat Kiadó, 2015. Budapest–Győr 111. o.

²⁸ POKOL Béla: *Alkotmánybíráskodás – szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben*, Kairosz Kiadó, 2014. Budapest, 48–73. o., különösen 50. o.

rendkívül jelentős mértékben függ az adott állam választási rendszerétől.²⁹ (Persze a népakarat eltolódhat a parlamenti ciklus közben is.) Amennyiben a népszuverenitásnak csak formális értelemben vett letéteményese a parlament, úgy a jurisztokrácia aggályai kicsit árnyaltabb megközelítést érdemelnek. Egy jelentős legitimációjú, ráadásul szakmailag rendkívül átgondoltan előkészített alkotmány mérsékeli a jurisztokrácia veszélyét.

A népakaratot egyértelműen felülíró, a jogértelmezésből a jogalkotásba (vagy alkotmányértelmezésből alkotmányozásba) átcsapó jurisztokrácia egyértelműen tarthatatlan, álláspontom szerint nem csupán a demokráciát, hanem az alkotmányos jogállam hosszú távú logikáját is hátrányosan érintő mechanizmus.

Tegyük hozzá, minél absztraktabb egy normaszöveg (akár egy nemzetközi szerződés), annál összetettebb műveletet jelent a jogértelmezés, és így annál nagyobb lehetősége van a jogalkalmazónak, hogy kreatív módon becsempésszen olyan elemeket is a normába, amelyek már-már új jog alkotásának tekinthetők. De másik oldalról szemlélve: egy absztrakt norma rá is kényszeríti a jogalkalmazót arra, hogy – amennyiben döntési kényszere van – a konkrét esetre a jogértelmezés módszereinek segítségével megoldást találjon.

A jogász szakma együttműködése, a tabudöngető kérdések határozott, de baráti hangnemű megvitatása lehet az alapja annak, hogy a jog minden rétege ellentmondás-mentes legyen, minden réteg a maga eredeti szerepe szerint érvényesüljön, ekképp a diszfunkcionális jurisztokrácia aggálya ne vetődhessen fel.

²⁹ Az angol relatív többségi rendszerben többször valójában is kevesebb szavazatot kapott párt szerzett többséget a parlamentben, például 1929-ben, 1951-ben és 1974-ben!